

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються особливості системи виховання, що забезпечує соціалізацію особистості студента у процесі професійної підготовки в університеті непедагогічного профілю

Постановка проблеми. Стан нинішньої системи виховання в технічному університеті можна оцінити як украй складний, що пов'язане з розпадом основних цілітворюючих елементів виховної політики і цінностей, пошуком нових орієнтирів у навчанні й вихованні, а також і з тим, що саме суспільство переживає всебічну кризу. Істотно ускладнює виховання студентства відсутність у країні цілеспрямовано реалізованої державної політики в цій області, а також відсутність у вищій технічній школі чіткої концепції гуманістичного виховання студентської молоді. Незважаючи на те, що пріоритетність особистості у вищій освіті зростає, і головною метою вузу було і залишається формування і розвиток особистості фахівця, педагогіка на всіх рівнях навчально-виховного процесу підмінена дидактикою.

Виховання ще не стало необхідною органічною складовою професійно-педагогічної діяльності, інтегрованою в загальний процес навчання і розвитку особистості майбутнього фахівця. Розрив єдності системи навчання та виховання зберігається.

Має місце нераціональний відбір базового компонента вищої професійної освіти в навчальних планах, державних освітніх стандартах і зразкових навчальних програмах, що обумовлює їх слабку гуманітарну і виховну насиченість, занижену морально-психологічну і ціннісно-формуючу спрямованість навчального процесу.

Дотепер не здійснився процес сутнісної інтеграції гуманітарних наук у систему вищої технічної освіти. У середовищі викладачів і студентів університетів непедагогічного профілю усе ще існує думка про марність гуманітарних знань, що здобуваються, неможливості погодити їх з одержуваною професією, тимчасовості висловлюваних істин. Студенти не усвідомлюють орієнтуючий характер соціально-гуманітарних дисциплін в умовах існуючої поліваріантності поглядів на світ і невизначеності самого життя.

Отже, у сучасній навчально-виховній практиці вищої технічної школи гуманітарне знання не пройшло ще шлях від ідеології до наукових істин, а через них до розуміння і засвоєння студентською молоддю характеру, що орієнтує, загальнолюдських і національних цінностей.

Недостатній виховний потенціал вищої технічної школи в значній мірі обумовлений невідповідністю кадрів до роботи в нових умовах, а також втратою частиною викладачів чіткого і сучасного уявлення про своє місце й роль у процесі виховання майбутнього фахівця, а в ряді випадків і своїх моральних принципів. Значна частина викладачів зосередилася на життєвих проблемах, що ускладнюються. Багато хто з них, зневірившись в успіх, розглядають виховання як другорядну діяльність, психологічно і професійно не здатні здійснювати виховну роботу зі студентами в нинішній соціально-політичній і психологічній ситуації, проявляють пасивність, невміння впливати на свідомість і почуття студентства.

Несприятливе середовище перебування в суспільстві і соціокультурному середовищі формують кризову свідомість у студентів. Вони гостро реагують на заглиблення соціально-економічної кризи в країні, зубожіння значної частини населення, у тому числі студентської молоді, на політичну нестабільність, на помилки, що допускаються в керівництві державою.

Відбувається небезпечна негативна переорієнтація моральної свідомості в деякій частині студентів відносно тих явищ, які недавно категорично засуджувалися: полова

розбещеність, наркоманія, алкоголізм, злочинство, проституція та ін. У студентському середовищі відзначається різке падіння моральності, ріст недисциплінованості, агресії, жорстокості, злочинності.

Різко загострилася проблема якісного і раціонального використання позанавчального часу студентів в інтересах виховання і культурного розвитку особистості. Для значної частини студентів позанавчальний час стає робочим часом і основним способом виживання.

Серед студентства різко падає рівень культури, йдеться активне відчуження від світових і вітчизняних цінностей, духовне й культурне збідніння.

Відставання системи освіти від об'єктивних потреб суспільства і особистості виявляється у свідомості молоді через агресивність, жорстокість, нетерпимість і схильність до насильства. У той же час, навіть при вивченні у вищих навчальних закладах соціально-гуманітарних і природничонаукових дисциплін не ставиться і не реалізується завдання навчити молоде покоління приймати розмаїтість ідей і думок, формувати толерантну свідомість і не втратити при цьому здатність мислити самостійно.

Серйозною проблемою у вихованні є відсутність актуальної методології цієї роботи. Гостро встає питання розробки нових технологій виховання студентства (нових психолого-педагогічних настанов, методів і форм), що відповідають сучасним соціально-економічним, духовним і освітнім умовам, у яких перебуває суспільство.

Для побудови наукової картини світу, методології її вивчення у вищій школі немає ефективних навчальних спецкурсів, які в загальній сукупності могли б створити основу для повноцінної соціалізації особистості студента.

Метою статті є аналіз виховної системи в технічному університеті, що забезпечує соціальну компетентність і активність майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеризуючи стан виховної діяльності у вищій школі, необхідно відзначити, що система виховання студентської молоді занепала у всіх своїх структурах і напрямках, втратила наступальний характер, стала малоефективною для вирішення складних завдань формування соціально активної особистості.

Новий політичний, економічний і соціально-культурний пристрій суспільства вимагає формування особистості нового соціокультурного типу:

гуманної, розуміючої високу цінність людського життя;

духовної, що володіє розвиненими потребами в пізнанні навколишньої дійсності, самопізнанні, пошуку сенсу життя і життєвого кредо, спілкуванні з мистецтвом, розумінням самоцінності свого внутрішнього світу;

творчої, з розвиненим інтелектом, що прагне до перетворюючої діяльності, яка володіє почуттям нового, здатної до активного життя і творчості;

прагматичної, що володіє новітніми технологіями реалізацією професійних знань у новій економічній і соціокультурній ситуації (підприємництво, комп'ютерна грамотність, культура мови).

На думку вчених, у сучасному виховному процесі все більшого значення набуває суб'єкт-суб'єктна взаємодія, в якій за кожним учасником навчально-виховного процесу з'являється право і здатність на власне рішення, що проявляється в соціально-професійній компетентності [1]. Так у концепції С. Вершловського виділяються соціально-професійні параметри, які визначають портрет професіонала:

- соціальна активність як корінна властивість індивіда, найважливіша якість особистості;

- гуманістична орієнтація, що відповідає глобальним змінам у сучасному світі;

- критичне мислення як прояв аналітичного підходу до процесу пізнання, оцінці оточення;

- залучення фахівця в процес взаємодії, в якій проявляється активність професіонала.

У цих характеристиках виявляється соціальна функція професійної діяльності, що сприяє більшій цілеспрямованості й актуалізації виховного потенціалу вищих навчальних закладів непедагогічного профілю.

Разом з тим, виникнення в сучасних умовах нових напрямків і технологій виховання не повинні порушити його цілісність, тому що особистість завжди формується в єдності всіх її сторін.

Основною сферою підготовки соціально-орієнтованого фахівця є освітнє середовище. Освітньої - виховний процес повинен розкривати цілісність, системність і різноманіття світу, збагачувати студента знаннями і вміннями, прищеплювати навички наукового мислення і узагальнення, сприяти освіченості майбутнього фахівця. Освіта, будучи провідною сферою становлення особистості, активізує процес соціальної орієнтації особистості, її затребуваності в суспільстві, здійснює функцію соціально-культурної інтеграції й наступності, створює основу для поглиблення і розширення освіченості й вихованості особистості.

Відзначаючи роль освітнього середовища в соціалізації особистості, варто враховувати, що, на думку багатьох ведучих учених, у першому десятилітті XXI століття вирішальною для України повинен стати рівень соціалізації, освіченості, вихованості нової української інтелігенції. Високоосвічена інтелігенція покликана швидко і ефективно в умовах наростаючих інформаційних потоків і високотехнологічного виробництва перемикатися з одного виду діяльності на інший. Саме фактор зростання суспільних потреб ринку праці і його орієнтації на новітні види діяльності й професійних кар'єр необхідно враховувати при підготовці фахівців різних напрямків.

Обґрунтовуючи фактори, що підвищують рівень освіченості й соціалізації особистості, слід зазначити особливу роль у цьому процесі гуманітарної освіти [2]. У вітчизняній і зарубіжній літературі останніх років, а також у документах ЮНЕСКО, присвячених ролі й значенню освіти, підкреслюється, що можливе ослаблення інтелектуальних і духовних традицій різних націй пов'язане з ослабленням і кризовим станом ряду національних систем освіти і підготовки інтелігенції, відірваної від історії, традицій і культури своїх держав.

Основний зміст мети виховання обумовлює ряд його найважливіших завдань:

- поглиблення виховного аспекту методологічної й професійної підготовки фахівця з урахуванням світоглядних знань, орієнтованих на системне розуміння фундаментальних зв'язків: людина - людина; людина - суспільство; людина - техніка; людина - природа; розвиток самопізнання;

- формування морально-ціннісних орієнтацій у соціальній і професійній діяльності, особистісній активності;

- забезпечення реальних умов розвитку особистості і її соціально-психологічної підтримки, захищеності на основі державної політики в галузі освіти через систему стипендій і освітніх кредитів, пільг за користування послугами соціально-культурного призначення, воль і прав студентів як особистості;

- прилучення до загальнолюдських норм моралі, національним традиціям, кодексам професійної честі й моральних цінностей, що відповідають соціальним верствам і групам, виховання адекватної самооцінки результатів своєї діяльності;

- виховання внутрішньої потреби особистості в здоровому способі життя, прагнення до створення сім'ї, продовженню роду, забезпеченню і вихованню нового покоління на основі гуманістичних принципів і демократії;

- відновлення і реалізація виховних заходів (програми виховання, студентське самоврядування, факультети суспільних професій, клуби за інтересами і певними напрямками та ін.), що виправдували себе в минулому і прийнятних у нових умовах.

Важливою особливістю виховання студентської молоді в сучасних умовах є принципова необхідність визначення пріоритетних цілей у програмах будь-якого рівня (державних, регіональних, вузівських). Реалізація закладених у них цілей і завдань

виступає органічною складовою частиною стратегії й тактики формування соціально активної особистості в певному виховному середовищі.

Спрямованість процесів навчання і виховання в сучасному суспільстві повинна відповідати інтегральній меті виховання - формуванню культурної особистості, життєздатної в умовах соціального і природного середовища, що змінюється. Досягнення даної мети може здійснюватися через конкретні цілі виховної діяльності, які реалізуємо на відповідних етапах розвитку суспільства.

Для кожної професійної категорії студентів можна казати про певну специфіку мети виховання. Разом з тим необхідно визначити і загальний стратегічний підхід до мети виховання, що повинен бути орієнтований на реалізацію наступних умов:

- максимальне оволодіння студентами матеріальними і культурними цінностями, науковими і технічними досягненнями, накопиченими людством і українською культурою;

- надання допомоги студенту в розкритті його внутрішніх потреб і здатностей, що сприяють самовизначенню, самоствердженню, самореалізації особистості;

- стимулювання процесу самопізнання особистістю своєї сутності, прагнення до індивідуального стилю життя і поведінки, особистої стратегії життєдіяльності.

Метою сучасної системи виховання повинна стати підготовка професійно і соціально орієнтованої особистості, що володіє світоглядним потенціалом, здатностями до професійної, інтелектуальної й соціальної творчості, що володіє стійкими вміннями і навичками виконання професійних обов'язків [3].

Дане визначення мети виховання свідчить про його складність, що обумовлено взаємодією двох його складових – особистісної й соціально-суспільної.

Особистісна складова у структурі мети виховання покликана забезпечити самореалізацію, самоствердження, самоздійснення й самовиховання.

Соціально-суспільна складова мети виховання покликана реалізувати процес адаптації, соціалізації особистості, її формування і виховання. Головним змістом соціально-суспільної функції повинна бути соціально-психологічна адаптація, спрямована на гармонічну взаємодію особистості із соціальним середовищем, з мінливими умовами розвитку, на усвідомлення і прояв особистісної стратегії поведінки. У цьому випадку адаптація повинна мати особистісно-орієнтований характер. Найважливіший структурний компонент соціально-психологічної адаптації особистості - соціально-професійний, реалізований на основі умов одержання необхідної інформації, розвитку у студентів волі й відповідальності, розуміння своєї індивідуальності й формування навичок взаємодії із суспільством, з оточенням на основі партнерської поведінки.

Соціалізація і самовиховання, належні забезпечувати вдосконалювання взаємодії двох основних соціальних суб'єктів - суспільства і індивіда, під впливом яких формується особистість.

Виховний потенціал суб'єкт-суб'єктних відносин викладача і студента виявляється як у навчальному процесі, так і в практичній виховній діяльності (спільній науковій творчості, художньої й трудової діяльності та ін.). При організації й реалізації різних форм і методів спільної діяльності головним фактором, що виховує, може стати характер суб'єкт-суб'єктних стосунків: ступінь їх гуманістичності, доброзичливості, комфортності для студентів. Від цих умов залежить дієвість і результативність виховання у вищих навчальних закладах. Психологічна комфортність у процесі навчання у вищому навчальному закладі значно впливає на настрій студента і його задоволеність гуманістичним середовищем вузу. Вона багато в чому визначається стосунками усередині колективу між студентами, студентами і викладачами, а також ставленням до студентів працівників всіх служб факультету, на якому навчається студент. У цей час можна констатувати лише задовільний рівень доброзичливості цих стосунків, особливо між студентами і адміністрацією, а також між студентами і обслуговуючим персоналом.

При аналізі характеру суб'єкт-суб'єктних стосунків, що складаються між викладачами і студентами, необхідно враховувати, що їхнім формуванням і розвитком можна управляти [4].

Управління взаєминами між викладачами і студентами може стати та або інша ситуація, що виховує, сукупність тих або інших обставин, що розкривають суть виникаючих стосунків. У цих випадках з'являється можливість цілеспрямовано впливати на процес їхнього виникнення, розвитку і коректування.

Поява в ХХІ столітті нових суспільних потреб і соціальних цінностей об'єктивно призведе до відновлення і збагачення виховного процесу, зростанню його складності. Разом з тим, виникнення в сучасних умовах нових напрямків і технологій виховання не повинні порушити його цілісність, тому що особистість завжди формується в єдності всіх її сторін.

Виховання студентства реалізується через створення в суспільстві і конкретному навчальному закладі виховної системи. Сутність виховної системи визначається філософським розумінням змісту соціальної системи взагалі, що представляє собою з'єднання системоутворюючих елементів, що перебувають у стосунках і зв'язках між собою, що утворюють цілісність і єдність, основними елементами яких є люди, їхньої норми, зв'язки. Таке розуміння соціальної системи, у тому числі й виховної, припускає наявність певних системних якостей - мети, ієрархії завдань, органів управління, що відповідають.

Виховні системи вищих навчальних закладів різноманітні й відрізняються варіативністю свого змісту за типами професійних завдань, молодіжної субкультури, що зложилось, своєю розміреністю і результативністю. Тому виховна система кожного навчального закладу унікальна як за змістом, так і за результатами діяльності. Разом з тим виховні системи не можуть бути статичними, вони розвиваються разом із суспільством, а також створенням нових суспільно-історичних умов, змін «соціального замовлення» держави, спрямованого на розвиток і зміни системи освіти і виховання. Будь-яка соціальна система, у тому числі й виховна, володіє деякою інерцією, а у зв'язку з тим, що інноваційні процеси і модернізація суспільства ведуть у певний період до деякої втрати рівноваги, може виникнути феномен її гаданого «опору». Для подолання цього явища потрібні інноваційні методи активізації діяльності системи.

Розробляючи принципи створення сучасних виховних систем у навчальних закладах, варто враховувати найважливішу особливість виховання. Як показує практика і проведені наукові дослідження, вона полягає в тому, що в цей час відбувається об'єктивний процес переміщення акценту із суспільного виховання на самовиховання і самоформування особистості. Цей інноваційний процес свідчить про вплив на виховання демократичних процесів, що розширюються, у суспільстві, лібералізації економіки, розвитку ринкових стосунків, оволодінні молоддю новими соціальними навичками, практичними вміннями у галузі економіки, науки, техніки і освіти.

У цих умовах дуже важливе впровадження у систему освіти і виховання особистісного орієнтира, що сприяє збереженню позитивних переконань, сприйняттю нових ідей, збереженню незалежності суджень, здатності адаптуватися до зовнішніх обставин.

Сучасні виховні системи повинні створювати сприятливі умови для навчання і виховання найбільш талановитої й активної частини студентської молоді. Істотними особливостями виховних систем вищих навчальних закладів різного профілю повинна стати орієнтована підтримка входження молоді в глобалізований і багатополлярний світ, у відкрите інформаційне співтовариство. Тому найважливіше місце у вихованні студентів повинні зайняти такі особистісні якості як комунікативність, розуміння особливостей різних культур, психології, умов розвитку націй і національностей.

У процесі розвитку нової виховної системи у технічному вузі здійснюється формування нової культури виховання, що характеризується:

- різноманіттям і варіативністю виховної практики;
- збільшенням свободи вибору діяльності всіма суб'єктами виховного процесу;
- особистісно-орієнтованою спрямованістю виховання;
- організацією креативного середовища, що все більш здобуває гуманітарний характер і, що представляє собою професійно - освітній і культурний простір, створений конкретною педагогічною системою й орієнтоване на формування творчого потенціалу і духовно-моральних цінностей особистості;

- оптимізацією процесу соціалізації особистості, її індивідуалізації.

Соціалізація особистості студента є як головним компонентом в структурі цілей виховання, так і головним результатом функціонування виховної системи.

Для адекватної реалізації цього напрямку у виховній діяльності важливо глибоко зрозуміти і чітко уявляти її суть і структуру.

Соціалізація-це здатність всіх соціальних і психологічних процесів, за допомогою яких особистість засвоює систему знань, норм і цінностей, що дозволяють їй функціонувати як повноцінному члену суспільства. Разом з тим, це і процес формування вмінь і соціальних настанов індивідів, що відповідають їхнім соціальним ролям.

Поняття соціалізації родинно поняттю виховання. Але виховання означає, насамперед, спрямовані дії, за допомогою яких людині свідомо намагаються прищепити бажані риси й властивості. Соціалізація, поряд з вихованням, включає ненавмисні, спонтанні впливи, завдяки яким людина прилучається до культури і стає повноправним членом суспільства. Але соціалізація – це не просто зовнішній вплив, що регулює прояв властивих індивідові біопсихологічних імпульсів і потягів, а процес формування цілісної особистості. Індивідуальність - не передумова соціалізації, а її результат.

Соціалізація – це складний, багатогранний процес включення людини в соціальну практику, придбання нею соціальних якостей, засвоєння соціального досвіду і реалізації власної сутності за допомогою виконання певної ролі в практичній діяльності. З урахуванням вищевизначеного, соціальна активність – головна якість соціалізації. Змістом соціалізації є вироблення відповідних соціальних позицій особистості.

Соціалізація особистості студента визначається взаємодією ряду факторів:

- загального середовища навчального закладу, що включає всі напрямки діяльності даної педагогічної системи, що розташовує відповідною матеріально-технічною інфраструктурою і є вирішальним завданням підготовки фахівця;

- соціокультурного середовища навчального закладу, що забезпечує гуманістичну спрямованість духовного світу особистості;

- гуманітарного середовища, що обумовлює одержання світоглядного гуманітарного знання і формування гуманістичних цінностей особистості;

- креативного середовища, що сприяє актуалізації творчого професійного потенціалу майбутнього фахівця.

Одночасно варто враховувати, що процес соціалізації визначається і рядом зовнішніх факторів: соціального макросередовища суспільства, безпосереднім оточенням особистості (намогти) і її суб'єктивним світом. Взаємодія внутрішніх і зовнішніх факторів визначає спрямованість процесу соціалізації й розвитку особистості, як в умовах навчальних закладів, так і в суспільстві.

Основними напрямками соціалізації і розвитку особистості в умовах вищого навчального закладу є:

- освітній процес, головним компонентом якого є вивчення гуманітарних і соціально-економічних дисциплін;

- розвиток активності в позанавчальній діяльності через виховання у студентів прагнення до суспільно корисної праці, як однієї з основних базових цінностей, формування здорового способу життя, як у фізичному так і в моральному ставленні;

- формування у молоді працьовитості, потреби в співробітництві, почуття справедливості, любові до Батьківщини.

При визначенні основних напрямів соціалізації студентів вищих навчальних закладів безумовного значення набуває проблема згуртування студентського колективу, що виконує в певних умовах функції інструмента виховання. Виконуючи цю роль, колектив сприяє раціональній і цілеспрямованій взаємодії колективного і індивідуального виховання. Формування згуртованого студентського колективу активізує процес соціалізації особистості через поглиблення мотивації до навчально-пізнавальної і суспільно-корисної діяльності, забезпечує розвиток самоуправлінських початків в навчальному закладі, створює основу становлення міжособистісних стосунків, що характеризуються організованістю, відповідальністю, розширенням сфери духовних інтересів і устремлінь. Розвиток колективних відносин студентів у вузах надає можливість оцінювати рівень вихованості особистості, а також і рівень вихованості колективу. Вихованість визначається наявністю стійких якостей, сформованих у виховному процесі і, що складають суть і позитивну спрямованість професійної, соціальної, освітньої діяльності кожної особистості, її відповідальності. Вихованість особистості, включеної в колектив, припускає прагнення до свободи, повазі до суспільства; усвідомленню неповторності своєї особистості й творчої індивідуальності

Висновки. Отже, гуманітарна освіта, виховання студентської молоді в системі вищої школи непедагогічного профілю повинне забезпечувати формування особистості, що вміє відстоювати свої інтереси, а також інтереси певної соціально-професійної групи і українського суспільства в цілому, як на сучасному етапі, так і в довгостроковій перспективі.

В інтересах оптимізації впливу середовища на особистість студента і виховного впливу його на самого себе, необхідно враховувати цю складність, не абсолютизувати можливість регулювання і у той же час не допускаючи мимовільності в цьому процесі, покладаючись тільки на саморегуляцію формування якостей особистості в суспільстві. У такому випадку сутність функціонування системи виховання у вузі буде полягати в оптимізації, удосконалюванні об'єктивної взаємодії соціалізації особистості студента і його самовиховання.

Виховання повинне реалізовуватися на практиці через систему інституціональних і не інституціональних факторів і рівнів, а також через зміст процесу виховання, методів, форм і засобів здійснення виховних впливів.

Література

1. Мамыкова Б.К. Социальное воспитание студентов в вузах постсоветских государств /Б.К. Мамыкова // Социально-гуманитарные знания. – 2007. – №6. – С. 172.
2. Мороз Л., Воронкова Б. До концепції морального виховання молоді / Л.Мороз, Б.Воронкова // Вища освіта України. – 2004. – №4. –С. 94-100.
3. Серёжникова Р.К. Креативная социокультурная практика профессионального образования: материалы региональной наук.-практ. конф. [“Філософсько-педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції”], (13 березня 2008р.) / М-во освіти і науки України, ДонНТУ, Красноармійський індустріальний ін-т. – Красноармійськ, КП ДонНТУ, 2008. – С.116 – 120.
4. Серёжникова Р.К. Креативный менеджмент обучения как условие формирования творческого потенциала будущего специалиста: Известия ТТИ ЮФУ-ДонНТУ: материалы Девятого Междунар. науч. – практ. семинара [“Практика и перспективы развития партнерства в сфере высшей школы”]. Кн. 2. № 8. /Технологический ин-т южного федерального ун-та в г. Таганроге, ДонНТУ. – Таганрог: Изд – во ТТИ ЮФУ, 2008.– С.170

В статъе рассматриваются особенности системы воспитания, обеспечивающей социализацию личности студента в процес се прфессиональной подготовки в университете непедагогического профиля

